

Ressenyes

LUCENA, Héctor (2007)

Lo laboral en tiempos de transición

Valencia: Universidad de Carabobo

El treball d'Héctor Lucena aporta elements i qüestions d'actualitat entorn de les relacions entre estat, treballadors i empreses, prestant una atenció especial al cas de Veneçuela. En aquest sentit, el llibre presenta les relacions laborals en un moment de transició en el procés més global de desenvolupament d'una nova institucionalitat vinculada a l'arribada al poder d'Hugo Chávez i del seu projecte de «revolució bolivariana». Igualment, cal ressaltar el rigor i l'esforç constant de l'autor per la imparcialitat en l'anàlisi de l'acció d'un govern que no deixa a ningú indiferent.

Per dur a terme l'objectiu, en el primer capítol l'autor planteja l'objecte d'estudi del llibre, el concepte ampli de relacions d'ocupació, que obre la porta per inserir-lo en un procés de canvi polític, social i econòmic més general. Cal ressaltar també la caracterització contextual que se'n fa en destacar el fet que la relació laboral o salarial és minoritària en el marc de l'economia veneçolana, on la informalitat és molt present.

En el segon capítol s'estableixen els principals eixos de desenvolupament de les relacions d'ocupació en el període anterior a l'arribada al poder d'Hugo Chávez.

En concret, i analitzant-ho des de finals de la dècada dels seixanta fins a finals de la dels noranta, l'autor exposa el desenvolupament d'un cos legal i d'unes pràctiques pel que fa a les relacions laborals basades en les d'altres països, amb un paper central de les rendes del petroli i la industrialització de determinades zones. Però també assenyala els alts índexs de corrupció, el corporativisme, l'enriquiment de determinats sectors i la incapacitat del model d'estendre's al conjunt de la població i millorar substantivament les condicions de vida de la majoria. Aquests fets mostren la degradació del model en la dècada dels noranta, en què es produeix un debilitament i desprestigi sindicals i l'eclosió de protestes socials (*Caracazo* de 1989) i militars (dos aixecaments militars el 1992).

En el tercer capítol s'analitzen els canvis des de l'antic model fins a la nova institucionalitat després de l'arribada al poder de Chávez basant-se en dues dimensions:

- 1) Desenvolupament d'una nova institucionalitat, que inclou dimensions legislatives (nova constitució, llei de cooperatives, modificació de la legislació laboral que obre la porta al con-

trol dels treballadors dels mitjans de producció), sindicals (referèndum sindical promogut pel Govern contra els dirigents de la Confederación de Trabajadores de Venezuela –CTV– i creació d'una alternativa sindical pròxima al Govern, la Unión Nacional de Trabajadores –UNT–) i empresarials (foment de noves associacions empresarials).

- 2) Noves polítiques socials i laborals, com l'aplicació, en el període 1999-2002, del pla Bolívar (desenvolupat per l'exèrcit i civils i consistent en l'organització de mercats populars, vacunació i desenvolupament d'infraestructures d'educació i salut, especialment en zones urbanes perifèriques o rurals on no existien o eren molt dèbils aquestes infraestructures), l'impuls del cooperativisme (que fa que el 2006 hi hagi 150.000 cooperatives censades) i de la cogestió (prop de vuitanta casos el 2006) i les anomenades *misiones* (desenvolupades des de 2003), que inclouen diferents programes d'alfabetització, educació primària, batxillerat, accés a l'educació superior, capaciació i formació, atenció mèdica, distribució d'aliments, habitatges...

Aquestes polítiques es caracteritzen pel fet de ser drets que es desenvolupen segons la pertinença ciutadana i no al lloc de treball. Autors en clara oposició al Govern¹ han considerat que la promoció del cooperativisme amb ajuda estatal ha contribuït a disminuir la qualitat de l'ocupació en promoure llocs de treballs temporals i no sotmesos a les condicions de treball, ocupació i protecció del treball assalariat. En aquest sentit, i desenvolupant un argument que ens pot ajudar a comprendre el context de les polítiques governamentals, Lucena assenyala que les

polítiques socials esmentades i criticades pels autors anteriors i els mecanismes de creació de llocs de treball desenvolupats pel Govern tenen com a objectiu els sectors socials oblidats, tant pels governs anteriors com per les organitzacions sindicals tradicionals: els treballadors de baixos ingressos, informals i aturats que, d'acord amb dades oficials en relació amb la distribució de la població per grup social, correspondrien estadísticament a un 81 % de la població i serien majoritàriament la base social del govern de Chávez (Lucena, 2006: 68). Igualment, en el mercat de treball formal s'ha desenvolupat una política de reducció de les desigualtats i els desequilibris, però no pas sense conseqüències. Així, s'ha produït l'estretament dels nivells salarials amb l'augment del salari mínim, que ha suposat una dispersió salarial menor. Aquest fet, juntament amb d'altres, ha contribuït a la creixent emigració de personal amb formació superior.

Tot seguit, l'autor analitza les relacions del Govern amb els actors socials. En el cas de l'actor empresarial, es parteix del fet que les mesures econòmiques, socials i laborals no es consulten als empresaris i que aquests les consideren negatives en política comercial. Aquests elements són vistos per la patronal com una ruptura del tripartidisme tradicional i desemboquen en una aturada (desembre de 2001) convocada per Fedecámaras, a la qual es van sumar els dirigents de la CTV. L'aturada va acabar en una protesta política creixent que va culminar amb el cop d'estat de l'11 d'abril de 2002, que va apartar Chávez del poder durant dos dies i va situar com a president el líder de la patronal.

La relació amb l'actor sindical s'ha caracteritzat per una clara política governamental contra la majoritària CTV, ignorada en les diferents reformes i polítiques

1. Iranzo, C.; Richter, J. (2006). «La política laboral en la Venezuela de Hugo Chávez Frías». *Revista Latinoamericana de Estudios del Trabajo*, núm. 18: 5-32.

desenvolupades pel Govern, i que és vista per aquest com a responsable de l'exclusió de la cobertura sindical, de ser apèndix de lideratges partidistes i de ser usufructuària del poder i col·laboradora del període anterior. Les mesures concretes han consistit en la supressió de les ajudes governamentals a la CTV i en polítiques per afavorir el canvi en la composició política dels lideratges en els sindicats de base. Tres fets evidencien el conflicte en aquest primer període: 1) La vaga petrolera, que va rellançar el desprestigiat sindicalisme oficial de la CTV com a actor principal de l'oposició; 2) El referèndum sindical promogut pel Govern per la renovació dels líders de la CTV, que va tenir un escàs seguiment del 22 %; 3) Les eleccions sindicals de 2001, que van donar el 70 % dels vots a la CTV. A partir d'aquest moment i davant la creixent oposició política de la CTV i la seva fortalesa en el mercat de treball formal, la CTV emergeix com a actor principal de l'oposició davant el desprestigi dels partits polítics tradicionals (convoca quatre vagues generals en un any, recull signatures per al referèndum consultiu revocatori, etc.). En aquest context, el Govern inicia una política de millora de les relacions amb determinats sectors de la CTV i altres organitzacions sindicals, que es concreta en la promoció, l'any 2003, d'una nova central sindical, la UNT.

El quart capítol se centra en el foment de la cogestió com una de les novetats de la política laboral del Govern. La idea ja apareix en la constitució bolivariana de l'any 2000, però no és fins després de les vagues i aturades que el Govern, des de finals del 2002 fins a principis de 2003, es marca com a objectiu el desenvolupament de l'economia social i del cooperativisme. Amb ajudes estatals, es dona un procés de conversió d'empreses privades en cooperatives, amb conseqüències per a les condicions de treball i una certa pèrdua de pes sindical. La primera etapa d'aquest procés es produeix sense plani-

ficació ni preparació i té com a protagonistes principals empreses en procés de tancament on els treballadors en demanen la recuperació. L'autor ens mostra que el cop d'estat de l'abril de 2002 i el paper dels empresaris fan créixer en el Govern la idea d'expropiació i administració de les empreses com un bé social. En aquest context tenen lloc dos processos: 1) la modificació, el 2006, del reglament de la Llei orgànica de treball (LOT), que estableix que, davant l'extensió o motivació de les relacions de treball per raons econòmiques o tecnològiques, es demanarà a l'empresari la presentació detallada de la justificació d'aquests canvis i es nomenarà una junta de conciliació que podrà acordar l'inici d'un procés de recapitalització i reactivació de l'empresa amb la participació associativa dels seus treballadors i treballadores sota formes cogestionàries o autogestionàries; i 2) s'incorpora al concepte de llibertat sindical el dret sindical a la gestió de l'empresa. Per l'autor, les conclusions en aquest aspecte són que les pràctiques de cogestió no estan internalitzades ni formen part d'un procés debatut i assumit pels actors, especialment a causa de l'ambient de polarització social i de desconfiança generat al país.

El cinquè capítol incideix en l'aspecte de la cogestió en analitzar les empreses recuperades i les seves limitacions i possibilitats. Es considera que el moment actual condiona enormement el fet que, davant el tancament d'empreses, els treballadors se'n facin càrrec, ja que aquesta qüestió només es pot entendre en el marc d'augment de poder i de capacitats dels treballadors i els sindicats en l'empresa i en la societat, fet que marca un canvi de rumb en la relació amb els sindicats respecte al primer període del govern bolivarià.

El sisè capítol incideix en el foment estatal de la cooperació i les implicacions per a les relacions laborals, i presta una atenció especial al fet que l'autor considera que no és genuí i és utilitzat amb fins

diferents dels seus principis fonamentals, especialment per eludir càrregues socials, condicions de treball i acció sindical.

L'autor finalitza el llibre amb un epíleg en què es mostren els reptes de futur per a la investigació i l'anàlisi de les relacions laborals a Veneçuela, fet que situa el llibre en un moment especialment rellevant i interessant en un país en transformació: *a)* Les relacions entre l'estat, els empresaris, els treballadors i els sindicats en el marc de l'anomenat socialisme del segle XXI, anunciat amb força per les forces governamentals després de la victòria de 2006. *b)* L'èmfasi en el reglamentarisme, entès com a preeminència de la regulació des de dalt, i en la falta d'implicació dels moviments socials o de la societat civil, fet que té conseqüències en l'aplicació concreta de les mesures (especialment en el cas de les cooperatives). *c)* L'establiment dels objectius o d'un model concret en la reforma de la LOT: quin és l'objectiu per al treballador assa-

lariat i els seus drets? *d)* La capacitat dels treballadors de constituir-se com a actor col·lectiu en el marc de les noves formes d'organització del treball i l'actual model de cooperatives i d'economia social. *e)* L'anàlisi dels nous actors i dels actors constituïts (sindicats establerts) i la seva capacitat de representar els treballadors i de vincular-s'hi, en un marc de reducció de l'ocupació.

Aquests elements fan l'obra de Lucena pertinent i adequada davant els reptes que es presenten per a la investigació de les relacions laborals a Veneçuela, un país en procés de canvi i on s'obren nous espais i dimensions en l'anàlisi de les relacions laborals, en les polítiques laborals i socials i en el paper que hi fan els actors socials.

Martí López Andreu

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Sociologia
marti.lopezandreu@uab.cat